

1

1: Bela pastirica (*Motacilla alba*) je med našimi pastircami najpogostejša. Ponekod jo predvsem starejši ljudje imenujejo siva pastirica – ime, ki so ga ornitologi nadeli vrsti *M. cinerea*.
foto: Tomaž Mihelič

Med opazovanjem pastiric se mi vedno zdi, da se jim nekam mudi. Premikajo se s kratkimi, a hitrimi koraki in pri tem potresajo z repom. Zaradi te lastnosti jim ponekod pravijo tresorepke ali vrtorepke. Tudi rodovno znanstveno ime dobro opisuje njihovo vedenje, saj beseda *Motacilla* izvira iz latinske besede *motare*, ki pomeni stalno gibanje. In zakaj so dobile ime pastirice? Pogosto se zadržujejo v bližini živine, saj ta med pašo iz trave plaši žuželke, s katerimi se pastirice hranijo. Posebej belo pastirico ponekod imenujejo tudi pliska, staro ime za rumeno pastirico pa je ovčarica. Če se boste kdaj pogovarjali s starejšimi prebivalci, pa le bodite pozorni na imena. Nekateri bodo namreč belo pastirico poimenovali siva, sivo pa rumena pastirica.

ROD PASTIRIC (*Motacilla*) V SLOVENIJI

//Jana Kus Veenvliet

Pastirice uvrščamo skupaj s cipami v družino Motacillidae. Pastirice in cipe imajo sicer podobno grajeno telo, po obarvanosti pa se tako razlikujejo, da njihova sorodnost ni prav očitna. Vse vrste cip so obarvane rjavo, z različnimi grahastimi vzorci po prsih. Med pastiricami pa zasledimo dva barvna vzorca: črno-bele pastirice ter sivo-rumene pastirice. V zahodni Palearktiki živi osem vrst pastiric. Od teh so tri v Sloveniji redne gnezdilke: bela pastirica (*Motacilla alba*), siva pastirica (*Motacilla cinerea*) in rumena pastirica (*Motacilla flava*). Citronasta pastirica (*Motacilla citreola*) pri nas ne gnezdi, beležimo le nekaj naključnih opazovanj v času preleta. Vse pastirice so zelo podobnega videza, kajti vse imajo vitko telo, dolg rep, kratek vrat, majhno zaokroženo glavo in tanek koničast kljun. Še posebej samci so izrazitih barv in ločevanje vrst večinoma ni zapleteno. Vsaj rod pastiric lahko določimo že po značilnem letu. Letijo namreč vijugasto, tako da se ob zamahu s perutmi dvignejo, ko so peruti zložene ob telesu, pa se spuščajo.

Kljub podobni telesni zgradbi in vedenju pa pastirice, ki jih tu predstavljamo, naseljujejo zelo različne habitate. Najbolj razširjena bela pastirica je prvotno verjetno gnezдила na rečnih prodiščih. Ker pa je takih predelov vse manj, se je prilagodila tudi bivanju v naseljih. Siva pastirica gnezdi ob hitro tekočih gorskih potokih, redkeje tudi ob večjih rekah ali jezerih. Med vsemi gnezdečimi pastiricami je pri nas najredkejša rumena pastirica. Gnezdi na vlažnih travnikih z nizkim rastlinjem in posameznimi višjimi zelnatimi ali lesnimi rastlinami. Tudi rumena pastirica se je deloma že prilagodila sobivanju s človekom, saj ponekod gnezdi tudi na njivah ali pašnikih.

Bela pastirica (*Motacilla alba*)

Kot prvo predstavjam belo pastirico, ki je med vsemi najpogostejša. Zaradi prilagoditve na življenje v bližini človekovih bivališč je tudi najbolj znana vrsta pastirice. Hrbet je pretežno sivo obarvan, vendar bodejo v oči predvsem črne in bele lise na glavi in prsih. Na glavi ima značilno belo liso, ki sega od čela prek oči in lic do vratu. Na vrhu glave je črna lisa, ki sega od čela prek temena proti hrbtu. Črna obarvanost grla deloma sega na prsi. Spola lahko ločimo vsaj pri belih pastiricah v spomladanskem perju. Pri samcih je lisa na glavi črna in na sprednjem delu ostro ločena od beline, pri samicah pa je lisa črno-siva in postopno prehaja v belo čelo.

Bela pastirica zelo izrazito potresa z repom, še posebej tik po pristanku na tleh. Med hojo značilno kima z glavo. Hrani se večinoma na tleh in občasno hitro steče za žuželkami. Gnezdi v najrazličnejših odprtih

habitatih. Raje ima osončene predele z nizkim rastlinjem. Pogosto se naseli v bližini vode, prilagodila pa se je tudi na življenje in gnezditve znotraj naselij. Izogiba se le območij strnjjenih gozdov. Gnezditve se začne v prvi polovici aprila. Samica ob pomoči samca izdelava gnezdo v naravni ali umetni odprtini ali špranji, lahko tudi med koreninami dreves. Za mladiče skrbita oba starša.

Skoraj vso Evropo poseljuje podvrsta *Motacilla alba alba*, le v Veliki Britaniji živi podvrsta *M. a. yarrellii*. Le redko lahko to podvrsto opazimo tudi pri nas. Vzorec lis na obrazu je zelo podoben, hrbet pa je črn. Za vrsto je sicer značilna velika razširjenost, ki se razteza prek celotne Evrazije, sega pa tudi v del severozahodne Afrike ter na Aljasko. V drugih delih areala živi še sedem podvrst. Vse so črno-belo obarvane, razlikujejo se predvsem v obarvanosti glave in hrbtna ter po obsegu beline na perutih.

Pojavljanje v Sloveniji: Vrsta je v Sloveniji splošno razširjena in jo prištevamo med zelo pogoste vrste. Pri nas jo lahko opazimo prek celega leta, čeprav je v zimskih mesecih redka. Velik delež populacije pa se v pozni jeseni seli proti jugovzhodu, vendar je selitev počasna in se konča šele v začetku decembra. Posamezni osebki prezimijo celo v osrednji Sloveniji, še več pa jih je ob morju. Spomladanska selitev se začne zgodaj in k nam se vrnejo že konec februarja.

Siva pastirica (*Motacilla cinerea*)

Siva pastirica ima med vsemi vrstami najdaljši rep, s katerim med hojo ves čas potresa. Zgornja stran telesa je siva – razen trtice, ki je rumeno obarvana. V gnezditvenem obdobju je vsa spodnja polovica telesa, z izjemo grla, rumeno obarvana. V zimskem perju je trebuh bel, rumeno je le podrepno perje. Izmed vseh tu opisanih vrst ima le siva pastirica roza obarvane noge, pri drugih vrstah pa so obarvane črno. Glava je pri obeh spolih sivo obarvana z belo nadočesno progo. Spolov v obdobju gnezditve ni težko ločiti. Samec ima črno grlo, ki ostro meji na belo podustno progo. Pri samicah je grlo skoraj vedno belo obarvano, pa tudi trebušna stran je nekoliko manj živorumeno obarvana. V poletnih mesecih vzdolž potokov pogosto opazimo tudi mladiče, ki so podobni odraslim osebkom v zimskem perju, vendar je hrbet bolj rjavkasto obarvan. Sivi pastirici je nekoliko podobna le rumena pastirica, ki pa ima zelenkasto obarvano hrbtno stran in črno obarvane noge.

Siva pastirica je v primerjavi z belo in rumeno še najmanj vezana na bližino človekovih bivališč. Gnezdi ob hitrih gorskih potokih, kjer brežine poraščata

2

3

4

2: Bela pastirica (*Motacilla alba*)
foto: Tone Trebar

3: Siva pastirica (*Motacilla cinerea*)
foto: Dare Fekonja

4: Citronasta pastirica (*Motacilla citreola*), samica. Samci imajo trebuh in vso glavo živo rumeno obarvano.
foto: Borut Rubinič

grmičevje in gozd. V naseljih jo bomo opazili le izjemoma, kadar skozenj teče primeren potok. Gnezdo je, podobno kot pri beli pastirici, nameščeno v luknji ali špranji. Večinoma je gnezdo tik ob vodi. Zelo pogosto so gnezda skrita pod mostovi ali pa med koreninami na bregu potoka. Sprva gnezdo gradita samec in samica, dokonča pa ga samica sama. Za mladiče skrbita oba starša.

Siva pastirica ima obsežen areal, ki obsega velik del Evrazije. Ni je le v večjem delu zahodne Rusije in delu severne Afrike. Geografska raznolikost sive pastirice je v primerjavi z sorodnimi vrstami majhna. Skoraj celoten areal poseljuje soimenska podvrsta *Motacilla cinerea cinerea*, le na Kanarskih otokih najdemo še dve drugi podvrsti.

Pojavljanje v Sloveniji: Siva pastirica je pogosta vrsta, najdemo jo ob številnih gorskih in srednjegorskih potokih, pa tudi ob nekaterih večjih rekah in jezerih. Severnoevropske populacije se od avgusta do oktobra selijo v južno Evropo ali zahodno Afriko. V Sloveniji pa so sive pastirice stalnice in prezimujejo vzdolž tekočih voda.

Rumena pastirica (*Motacilla flava*)

Areal rumene pastirice obsega večji del Evrazije, del severne Afrike, sega pa tudi na Aljasko in v del Kanade. Znotraj tega areala je opazna velika geografska raznolikost, saj ločimo kar 13 podvrst.

Slovenija leži na stičišču treh podvrst, tako pri nas gnezdi: *Motacilla flava cinereocapilla*, *M. f. feldegg* in *M. f. flava*. Neredko se v času selitve pri nas pojavljajo

še druge podvrste. Rumene pastirice smo že obširneje predstavili v Svetu ptic leta 2000 (letnik 8, številka 2), zato tu ponovimo le znake gnezdečih podvrst rumenih pastiric. Pri vseh podvrstah je hrbtna stran rjavozelena, spodnja stran pa pri samcih v gnezditvenem obdobju živorumena. Podvrste seločijo predvsem po obarvanosti glave in grla, predvsem pri samcih. Samice so manj izrazito obarvane, zato je določevanje podvrst pogosto zelo zapleteno. V Sloveniji najpogosteje gnezdi podvrsta *M. f. cinereocapilla*. Samec ima temno sivo glavo in ušesne krovce, grlo pa je belo. Samci nimajo nadočasne proge ali pa je zelo tanka. Samice imajo zeleno-sivo glavo in pogosto tanko, neizrazito nadočasno progo. Z Balkanskega polotoka sega k nam areal podvrste *M. f. feldegg*. Samec te podvrste ima svetleče črno glavo in ušesne krovce, grlo pa je živorumeno. Samice so zelo raznolike, zato jih pogosto težko ločimo od drugih podvrst. Večinoma imajo temno-sivo glavo brez nadočasne proge. Podvrsta *M. f. flava* je razširjena v večjem delu Evrope, pri nas pa posamezni pari gnezdi predvsem v severovzhodni Sloveniji. Pri samcih so čelo, vrh glave, teme in ušesni krovci obarvani modro-sivo, nad očesom pa poteka izrazita bela proga. Grlo je prav tako belo obarvano. Samica je manj izrazitih barv, glava je rjavo-siva, nadočasna proga pa je umazano bela in manj opazna.

V času selitve se pri nas neredko ustavijo tudi posamezni osebki drugih podvrst rumenih pastiric. Doslej smo poleg zgoraj opisanih zabeležili še podvrste *M.f. iberiae*, *M.f. thunbergi* in *M.f. beema*. Pri samcih podvrste *M.f.iberiae* je vzorec na glavi enak

5

6

7

8

9

kot pri *M. f. flava*, grlo pa je belo. Samci *M. f. thunbergi* so podobni podvrsti *M. f. feldegg*. Prav tako imajo rumeno grlo, glava pa je sivočrna. Ob tej priložnosti velja opozoriti, da se podvrsti pogosto križata. Kadar opazujemo veliko število osebkov na selitvi, bomo vedno opazili nekatere z vmesnimi znamenji, po katerih pa podvrste ne bo mogoče določiti.

Rumene pastirice so gnezdilke vlažnih habitatov s pretežno nizkim rastlinjem, ki pa ga vsaj tu in tam prekinjajo visoke steblike ali grmi. Samci namreč potrebujejo izpostavljena mesta, s katerih pojejo in označujejo svoj teritorij. Posamezni osebki gnezdiijo tudi na njivah. Gnezditve se začne v prvem tednu maja in traja vse do konca junija. Gnezdo gradi samica sama, samec jo le spremlja. V nasprotju z drugimi vrstami pastiric rumena naredi gnezdo kar na tleh. Za mladiče skrbita oba starša. Medtem ko potresanje z repom pri odraslih ni tako izrazito, pa to pogosto počno speljani mladiči, ko čakajo starše, da jim prinesejo hrano.

Pojavljanje v Sloveniji: Rumena pastirica se v Sloveniji v večjem številu pojavlja le tu in tam, drugod je redka. Največje populacije so na Cerkniskem polju, Ljubljanskem barju, Sečoveljskih solinah, Ribniški dolini. Posamične pare najdemo v severovzhodni Sloveniji. Na selitvi jih lahko opazujemo tudi drugod, saj se ustavljajo na poplavnih ravninah. Skoraj vse populacije rumenih pastiric se selijo, evropske populacije v podsaharsko Afriko. Pri nas se jesenska selitev začne avgusta in do konca septembra Slovenijo zapustijo tudi zadnji osebki. Spomladi lahko

posamezne pastirice opazujemo že konec marca, vendar vse do začetka maja prek Slovenije poteka izrazita selitev. To je tudi najboljši čas za opazovanje različnih podvrst.

Citronasta pastirica (*Motacilla citreola*)

Kot zadnje omenjamo še citronasto pastirico, ki se v Sloveniji pojavlja zelo redko v času selitve. Odrasli samci imajo živorumeno obarvano trebušno stran in vsoglavo. Pri obeh spolih je hrbtna stran sivo obarvana z izrazitimi belimi progami v perutih. Samice imajo sivo glavo in ušesne krovce, vmes pa poteka široka rumena nadočesna proga, ki obkroža ušesne krovce in se nadaljuje na prsi. Celotna spodnja stran, razen podrepnega perja, je rumeno obarvana.

Razširjenost citronaste pastirice je omejena predvsem na rusko tundro, vendar se vrsta v zadnjih desetletjih širi proti zahodu, tako da imamo posamezne podatke o gnezditvi tudi že v Evropi. Ločimo dve podvrsti, vendar meja med njima ni ostra in na mnogih predelih prihaja do križanja.

Soimenska podvrsta *M. citreola citreola* gnezdi v enakem habitatu kot rumena pastirica; kjer se areal vrst prekriva, vrsti pogosto sobivata. Druga podvrsta *M. c. calcarata* pa gnezdi na gorskih pašnikih in močvirnih travnikih na nadmorskih višinah prek 2000 m.

Pojavljanje v Sloveniji: Vrsta se v času selitve le redko pojavlja v Sloveniji. Doslej smo pri nas zabeležili manj kot 10 opazovanj te vrste. ●

5: Rumena pastirica (*Motacilla flava feldegg*)
foto: Iztok Škornik

6: Rumena pastirica (*Motacilla flava cinereocapilla*)
foto: Iztok Škornik

7: Rumena pastirica (*Motacilla flava flava*)
foto: Borut Rubinič

8: Rumena pastirica (*Motacilla flava iberiae*)
foto: Jana Kus
Veenvliet

9: Rumena pastirica – samica
foto: Jana Kus
Veenvliet